

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

I N M E M O R I A M

ACTA 2006

ZATHURECZKY Emília (1823–1905)

(A megemlékezésről)

2005. november 4. özv. CSEREY Jánosné ZATHURECZKY Emília halálának 100 éves évfordulója. Megalapította és kibontakozáshoz segítette a Székely Nemzeti Múzeumot, az egyik legrégebbi és legnagyobb ilyen magyar, de egyben egyik ilyen mai romániai vidéki intézményt, gyűjtőmunkát végzett, a tudományos feldolgozást szorgalmazta, számos más múzeumnak adományozott muzeális anyagot. Háromszéki egészségügyi, nevelési és karitatív intézmények alapítója. Emléke legyen áldott!

*

Száz éve, 1905. november 4-én távozott az örökléte Háromszék nagyasszonya, aki CSEREY János özvegyeként 1875 nyarán VASADY NAGY Gyulával létrehozta a Székely Nemzeti Múzeumot. Nemcsak a múzeum alapítója, az alapgyűjtemények megteremtője, de utolsó éveikig legjelentősebb gyarapítója is.

Udvarhelyszék Háromszékkel szomszédos peremén, Olaszteleken született, 1823. október 21-én. Apja ZATURCSAI ZATHURECZKY István. A felvidéki származású család, mely közösségiünknek számos jeles személyiséget adott, és példát tudott mutatni gazdaságban, művelődésben, emberségben egyaránt, 1817-ben telepedett meg a községben. Anyja TASNÁDI NAGY Juliánna, TASNÁDI NAGY Gyula nyelvész-történész rokona. Öccse, ZATHURECZKY Károly már az 1860-as évek közepén komoly éremgyűjteményt állít össze, és adományoz az Erdélyi Múzeum-Egyletnek; ugyancsak a kolozsvári múzeum-egyesületnél szorgalmazza a baróti római tábor megásását, egyáltalán régészeti egyesület megalakítását, majd testvére tanácsadója lesz múzeumi eljárásokban, alapítólevélben. Emília

férjhez megy CSEREY Jánoshoz (1842), 1875 elején megözvegyül. Gyerekei részt vesznek a háromszéki múzeumalapításban: Ákosnak az erdélyi testamentum-közlés elindításában lesz szerepe, Gyula képviseli anyját, amikor a múzeumot 1879-ben átadják a székely közületeket képviselő testületnek. Unokahúga és szellemi örököse, KELEMEN Lajosné ZATHURECZKY Berta ugyancsak szerepet játszik az intézményért folytatott küzdelmekben. Ő nevezi „székely Nióbenek” később a súlyos családi tragédiákat megélt nagynénjét (nemcsak férjét veszíti el, és testvére lesz a kufsteini börtönének áldozata, de majdnem minden gyermekét, unokáját tragikus körülmények között temeti el.)

CSEREYNÉ, talán a családi tragédiákat ellensúlyozni is, élénk társasági és társadalmi életet él, az 1848–1849. évi szabadságharc idején pénzt, ékszert ad a honvédség felszerelésére, zászlószalagot hímez, kötszert készít, a bukás után szabadságharcosokat rejteget, menekülősüket segíti. DAMJANICH János honvédtábornok özvegyének barátnője, székelyföldi ereklyéket gyűjt. Művelt nő, latinul is megtanul, kora ifjúságától szívesen foglalkozik könyveivel, emellett régiségek, érme, kőkorszaki, bronzkori stb. leletek összegyűjtésével. VASADY NAGY Gyulát, társát a múzeumalapításban, eredetileg nevelőnek, fiai mellé hívja Imecsfalvára 1875. júniusban, s megvásárolja természetrajzi anyagát és érmeit. Az így kiegészített családi, imecsfalvi CSEREY-gyűjteményt (fa- és vastárgyak, bécsi porcelánok, másfél száz 17–18. századi okirat, ékszerek) megnyitják a nagyközönség előtt. VASADYval együtt látogatási és lajstromkönyvet állít fel, széles körű gyűjtést indít, megvetik a kő- és bronzkori gyűjtemények alapját. Augusztusban megszerzik az ún. petőfalvi múmiát, szeptember 3-án fogadják a magyar orvosok és természetvizsgálók előpataki vándorgyűlésének több mint 300 részvevőjét, köztük JEDLIK Ányost, NENDTVICH Károlyt, ORBÁN Balázst. Ők, az akkori magyar tudományos élet, illetve a tudomány kérdéseire érzékeny, főleg értelmiségi közönség reprezentatív képviselői mondják ki, hogy amit Imecsfalván látnak, az már nem egyszerű gyűjtemény, hanem: múzeum.

A nagy figyelmet keltett múmiát CSEREYné felküldi az Erdélyi Múzeum-Egyletnek, de az épp belső válságban vergődő egyesületől érdembeli visszajelzést nem kap, ezért az eredetileg Kolozsvárra szánt gyűjteményt előbb szét akarja osztani az előpataki vándorgyűlés érdeklődő részvevői között. VASADYnak a helyi közélet irányába tett kezdeményező lépései nyomán azonban meggyőzik arról, hogy érdemesebb a fejlesztésben gondolkodni. 1876-ban az árvízkárosultak javára állít ki Budapesten anyagot, 1876 áprilisától egy háromszéki CSEREY-múzeumban gondolkodik, októberben a gyűjteményt felajánlja az alig megalakult Háromszék vármegyének. Részt vesznek a nagy jelentőségű VIII. Nemzetközi Régészeti Kongresszus budapesti nemzetközi kiállításán, ezzel a múzeum a magyar múzeumügy vezető alakjainak figyelmébe kerül. KOSSUTH Lajos év végi adománya (BEM tábornok 1848-as érdemrendje) nyomán 1877. márciusban már a Székely Nemzeti Múzeum név kerül az alapítólevélbe. CSEREYné közben megszervezi a gyűjtést, s kijárja, hogy Sepsiszentgyörgyön a Székely MIKÓ-Tanoda épületébe kerülhessen a gyűjtemény. VASADYval a gyarapodást rendszeresen közzéteszik a sajtóban, részt vesznek a kolozsvári jótekonny nőegyleti, illetve műipari és ipartörténeti kiállításon (1877). CSEREYné fedezi a múzeum Sepsiszentgyörgyre költöztetésének és a kapott helyiségek rendbetételének, felszerelésének költségét, illetve rendezvényeket szervez pénzalapok biztosítására (Csíksomlyó, Barót, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely, Kovászna). Szeptemberben a gyűjteményt ideiglenesen átadják a székely közületeknek. Megvédi VASADYt, s vele a múzeumot az ellenséges hatóságtól. A hiúságában sértett, az alapítási feltételeknek csak tessék-lássék eleget tevő vagy azokat megkerülni próbáló megbízott vármegyei felügyeletet egy valóban az egész Székelyföldet képviselő, felelős testületre próbálják cserélni (ezt 1916-ra sikerül utódaiknak megvalósítani). Saját költségen lecsereéli még a főispán kifogásolta feliratokat is, hogy a múzeum önállóságát jelezze. Kézmű- és iparcikkek gyűjtését tervezik, de végül CSEREYné csak VASADY temettetéséről gondoskodhatik.

Utódjával, a RÓMER-tanítvány NAGY Gézával rovásírásról, műkincsekről levelez, falfestményekről (besenyői templom). Ő hívja NAGY Gézát s vele HUSZKA Józsefet Gelenccére. Újabb válságokkal szembesülnek (1885, 1887, 1889); a saját fejlesztése által lekötött Székely MIKÓ-Kollégiumnak teher a múzeum, Sepsiszentgyörgy város pedig megoldás helyett újabb fedezetlen tervet vet fel – egy művelődési csarnokét. NAGY Géza távozása után jobb híján mégis hozzájárul, hogy a Székely MIKÓ-Kollégium biztosítsa, felelős védnökként a gyűjtemények sorsát, bár jól sejtette, hosszú interregnum, a múzeumi munka visszaesése következik.

CSEREYné múzeumi tevékenysége viszont töretlen: TORMA Zsófiától, aki barátnője, régészeti anyagot kap, cserekapcsolat ügyében testvérmúzeumokkal levelez (Zilah, Déva stb.), adományoz a zilahiaknak, dévaiaknak, temesváriaknak, a székely iparmúzeumot alapozandó stb. Levéltári forrásanyagot ment be, személyesen kutatja át az eldugott padlásokat, sikerrel szorgalmazza a gyűjtött okiratok közzétételét. Az 1887. évi sepsiszentgyörgyi székely iparkiállításán 100 db. párnaveget, lepedőszélet, egyéb „hímzést” állít ki. Adományoz a Képzőművészeti Társulatnak (székely díszítmények, hímezések, más tárgyak), első gyűjtője az Erdélyi Kárpát-Egyesület Táj- és Néprajzi Múzeumának, székelyföldi anyagának törzsét ő adja (1901-ben 300 a múzeum 1600 tárgyából). Gyűjti az úrihímzéseket, a háromszéki karcolt díszű, ember-, állat- és virágdíszes bokályokat, a különböző szálszámolásos és szabadrajzú hímezéseket; a korabeli viszonyulásnak megfelelően inkább a szépen díszített, reprezentatív darabokra koncentrálnak.

Fennmaradt PULSZKY Ferencsel, br. DANIEL Gáborral, ORBÁN Balázssal, JANCSÓ Benedekkel stb. folytatott levelezése. Személyes kapcsolatot tartott fenn vele ROEDIGER Lajos, a zombori múzeumból nyugdíjasként szülőföldjére visszatérő kiváló múzeumi szakember, aki utóbb CSEREYné kovásznai villájába is költözött. A múzeum első nagy közéleti próbája a kolozsvári 1848-as honvéd-menház javára folytatott gyűjtés volt, s jelentős szerepet játszott a

marosvásárhelyi BEM-szobor felállításában is. A kézdivásárhelyi és a sepsiszentgyörgyi Jótékony Nőegylet alapító elnöke (1878, 1879; a sepsiszentgyörgyi Jótékony Nőegylet tartotta fenn 1886–1897-ben a Háromszékmezei szegény-menházat, hozta létre és támogatta a sepsiszentgyörgyi női ipariskolát stb.), a Háromszék vármegyei Erzsébet árvaléány nevelőintézet, a Stefánia menedékház és a Rudolf Kórház alapító tagja volt.

A kézdivásárhelyi temetőben nyugszik. SZILÁDY Áron róla nevezte el a *Csereyné-kódexet* (1879), NAGY Géza az 1883-ban bekezdült *Emília-kódexet*. A Székely Nemzeti Múzeum számára életnagyságú képét GYÁRFÁS Jennővel festették meg; emléktábláját egykori imecsfalvi kúriája, ill. a sepsiszentgyörgyi Székely MIKÓ Kollégium falán helyezték el (VETRÓ András márványra illesztett fémdomborításai). A sepsiszentgyörgyi múzeum bejárati sétánya mellett 2004-ben avatták fel VARGHA Mihály alkotta mellszobrát.

Irodalom

1. BOÉR Hunor (2002): **ZATHURECZKY Emília, özv. CSEREY Jánosné**, in: *Magyar Múzeumi Arcképcsarnok*, Bp., 966–968
2. BOÉR Hunor – BIRÓ Rózsa (2002): **A Székely Nemzeti Múzeum kezdetei, 1875–1881**, *Acta (Siculica) 2001/1 (Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 125 éves jubileumára 1.)*, 7–58
3. FERENCZI István (1939): **A Székely Nemzeti Múzeum előzményeihez és az olaszteleki római táborhelyről**, *Székelység*, 1939/9–10, 66–72
5. PAIS Ágnes (2002): **Adatok NAGY Géza sepsiszentgyörgyi éveire**, *Acta (Siculica) 2001/1 (Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 125 éves jubileumára 1.)*, 59–84
5. PÉTER János (1923): **CSEREY Jánosné**, *Székely Nép*, XLI. évf. 102. sz., 1923. dec. 25.
6. S–Z (1885): **Özv. CSEREY Jánosné sz. ZATHURECZKY Emília**, *Székely Nemzet*, III. évf. 177. sz., 1885. nov. 15.
7. SZ. GAZDA Enikő (2001): **A Székely Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára**, in: *Székely Nemzeti Múzeum, 1875–2000* (CD), Digital Studio – Délkeleti Intézet, Sepsiszentgyörgy
8. SZ. SZÁSZ Béla (1929): **Félszázad a jótékonyosság szolgálatában. A Sepsiszentgyörgyi Jótékony Nőegylet 50 éves története**, Sepsiszentgyörgy
9. ZATHURECZKY Berta, KELEMEN Lajosné (1921): **Egy székely Nióbe**, *Székely Nép*, XXXIX. évf. 88–89. sz., 1921. nov. 2, 5.

Emília ZATHURECZKY (1823–1905) (Rezumat)

La 4 noiembrie 2005 se împlinesc 100 de ani de la trecerea în neființă a lui Emília ZATHURECZKY, văduva lui János CSEREY. A întemeiat Muzeul Național Secuiesc, unul din cele mai vechi și mai mari muzee din provincie atât în rândul celor maghiare, cât și al celor din actuala Românie, și l-a ajutat să ajungă o instituție de prestigiu internațional. A efectuat culegere științifică și a propovăduit prelucrarea științifică, a contribuit cu materiale muzeale donate la dezvoltarea a numeroase muzee (cele din Deva, Tg. Mureș, Timișoara, respectiv Muzeul de Etnografie al Transilvaniei din Cluj etc.) A întemeiat instituții de sănătate, educație, precum și caritative în Treiscaune. Fie-i amintirea binecuvântată!

Emília ZATHURECZKY (1823–1905) (Abstract)

We will celebrate the 100th anniversary of Emília ZATHURECKY's death on 4th November 2005. She founded the Székely National Museum, one of the oldest and biggest provincial museums among the Hungarian ones as well as of today's Romania. She helped it achieve an international reputation. She performed scientific elaboration, she contributed with museum pieces to the development of other museums (Déva, Marosvásárhely, Temesvár, Transylvanian Ethnographic Museum of Kolozsvár). She founded educational, public health and welfare insitutions as well as charity ones in Háromszék. Blessed be her memory!

1. ábra Özv. CSEREY Jánosné sz. ZATHURECZKY Emília, a múzeum nemes szívé alapítójának és fenntartójának fényképe. [Székely Nemzeti Múzeum] 105/888 Özv. CSEREY Jánosné ajándéka [NAGY Géza írása a fénykép hátán] (ADLER Lipót brassói műterme, 1875–1888 között)

2. ábra Özv. CSEREY Jánosné ZATHURECZKY Emília (MOLNÁR István fényképe, valószínűleg kollódiumos eljárással készült, kézdivásárhelyi műtermében, 1875–1896 között. DIMÉNY Attila tulajdona.)

